

2010-ben jelent meg Hites Sándor monográfiája Karátson Endréről és ennek a borítóján, tehát egy nagyon-nagyon szembeötlő helyen saját tanulmányából idézi a Párizsban élő szerzőt. „Nem pusztán zavarba hozza, egyenesen kétségbe

ejti olvasóját.” Lehet, hogy renkhagyó kezdés, de ez is egy kezdőpozíció. Neked ez a megközelítés, ez a minősítés – személy szerint – rokonszenves, elfogadható vagy inkább ironizálónak gondoldod? Esetleg lényegbevágónak... Mit talált el Hites Sándor?

74 AZ IRODALOMBAN VAGYOK IGAZÁN OTTHON

Karátson Endrével beszélget

Juhász Attila *

Nem akarnám kétségbe ejteni a hallgatóságot. Azt hiszem, örültem Hites Sándor megfogalmazásának, mert felkeltheti az olvasó érdeklődését, hogy őt mivel lehet zavarba hozni, kétségbe ejteni. Van, aki ettől visszariad, van, aki pedig éppen ezért lépre megy. És ez valahol hozzátartozik ahhoz, amit csinálok. Azt hiszem, az idézet inkább a novelláimra vonatkozik: itt némi magyarázatra van szükség. Nyugaton lettem író, egy bizonyos történelmi szakaszban, Franciaországban. A 68-as kultúrforradalom egy csomó olyan kérdést, értékelésbeli, írástechnikai kérdést is a felszínre dobott, amit nem lehetett nem tudomásul venni. És hát ott voltam, először egyetemista, aztán tudományos kutató, írtam és közben a francia kulturális életet is figyeltem. Ott került előtérbe az a szemlélet, nevezhetjük ars poétikának, ami egészen tágan tekintve arról szól, hogy az írás nem letérképezése a valóságnak és nem egyszerű áttétele a külső, látható és tapasztalható dolgoknak. Az írás valaminek a létrehozása, pompázatos szóval: alkotás, nem pedig fénykép, amin számon lehet kérni, hogy hány szórszál van az ábrázolat fülében. Nem arról van persze szó, hogy én teljesen életidegenként, metafizikai receptekbe bonyolódva írtam. Inkább megpróbáltam a magam sorsát és ezeket a tapasztalatokat úgy ötvözni, ahogyan az irodalmi modernitás igényelte. Ez az újító írásfajta Magyarországra elég későn, a 80-as években gyűrűzött be, s amikor az írásaim korábban beszivárogtak a cenzúra ellenére, akkor kétségbeesett kérdéseket hallottam, „miről írsz?” Ott álltam hát megfürödvé, mert nem mondhattam el ilyen hosszan. Volt, aki szelíden kérdezte, és volt, aki ellen-ségesen...

A beszélgetés apropója az a kötet, vagyis a Retúrjegy, amiről Hites Sándor még nem tudott beszámolni, mert monográfiájánál egy évvel később jelent meg. Egészen biztos vagyok benne, hogy Hites is a novellákkal kapcsolatban

használta ezt a szlogent, ez az önéletírók fejezetekre nyilván nem érvényes. Rendhagyó módon kezdődik ez az emlékezés, még pedig olyan rendhagyó módon, hogy Karátsón Endre megteremt egy beszélgetőpartnert, akit egyszerűen Olvasónak nevez. Fontos lenne tudnunk, hogy kit képzelünk el az olvasó mögé: az Olvasót, egy ideális partnert, aki egy húron pendül a szerzővel vagy az avatatlan olvasót, akinek a kíváncsisága inspiráló?

75

Messzire kell visszamennem. Már nyolc éve elkezdtem írni az emlékezéseimet. Akkor gyászom, feleségem halála váltotta ki belőlem az írást. Nagyon sokáig távol tartottam magamtól a visszaemlékezést, az önéletrajzot, a személyemet nem tartottam olyan fontosnak. Úgy gondoltam, hogy ez magánügy. Azonban a gyászom közepén rájöttem, az írásban talán megtalállok valamilyen menekülési stratégiát a gyász súlya és fájdalma elől, és elterveztem, hogy írok egy olyan típusú önéletrajzot, amelyik az első kötetben a gyász kérdésével foglalkozik, valamennyire kívül helyezem már magamat rajta és sorolom azokat a gyászokat, amelyekben részem volt. Az öcsém halálától egészen a forradalomban bekövetkezett halálesetekig, családtagok, barátok elvesztésén át a feleségem elvesztésének konkrét történetéig. Ez lett az első kötet kerete.

A második kötet kerete a házasságunk története, megérkezésem Franciaországba... Az ottani életem, megfigyeléseim Franciaországról, a házasságunk bonyodalmai, kétszer vettem el a feleségemet, mert egyszer elváltunk, aztán újra megjelentünk az anyakönyvvezető előtt. Egyetemi tanár lettem, ennek a körvonalazása és közben mindenféle kérdések az irodalomról is... Lényeg, hogy itt inkább a házasságról és a társadalomról beszéltem.

Hátra maradt, hogy a saját szellemi fejlődésem hogyan alakult ebben a környezetben, milyen volt az intellektuális helyzetem, milyen gondolatok foglalkoztattak, idegenben éltem, hogyan éltem meg az idegenséget, hogyan próbáltam meg ezt az irodalommal gazdagítani, egyensúlyozni. Találtam magamnak - úgy neveztem - írótestvéreket, (álljon itt például Kafka, Beckett, Nabokov, Gombrowicz neve) akik nem voltak otthon a maguk világában, vagy pedig elmentek a maguk világából, és más nyelven fejezték ki magukat. Ezeket a dolgokat feszegettem... Az intellektuális fejlődéshez hozzátartozott az is, hogy tanár voltam, az ahogyan megéltem a tanárságot és közben az emigráns életet is. Emigráns életem sokféle természetű volt, de központjában a hollandiai Mikes Kelemen Kört találok, amely egyben a nyugati magyar irodalom egyik bölcsője is volt. Nem csak én lettem íróvá Nyugaton, voltunk többen, akik különböző országban élve, elkezdünk írni, és az első próbálkozások után nem hagytuk abba. A Mikes Kelemen Körben magyar

nyelvű irodalmi estek zajlottak minden év szeptemberében. Ott találkoztam először közönséggel. Mindenki megjelent ott, aki Nyugaton írt, és mindenki önköltségen adta ki a könyveit, ismertek vagy kevésbé ismertek. Cs. Szabó

László vagy Határ Győző is saját pénzén adta ki a könyveit, hátzissákkal
76 hozta abban a reményben, hogy egy-két kötetet el is lehet adni.

Az volt a tervem, hogy az intellektuális utamat próbálom felidézni. Ám ha csak úgy elkezdem mondani, a történet óhatatlanul az unalom mocsarába veszik. Azt kerestem, hogyan lehetne a taglalást eleveenebbé tenni. Eszembe jutott, hogy Diderot-nak van egy ismert beszélgetős könyve (*Jacques le fataliste*, magyarul *Mindenmindegy Jakab* címen jelent meg) és gondoltam, hogy ezt a hagyományt próbálom megújítani. Nem igazán újítottam, csupán annyiban, hogy én én voltam, a beszélgetőtársat pedig elneveztem sorozatgyilkosnak, mert az olvasó többé-kevésbé mindig lemészárolja az olvasmányt az író szempontjából. Ez nem jelenti azt, hogy az olvasó véleménye, nézete, élménye megvetendő, csupán azt, hogy az olvasói recepció sosem klappol teljesen az író elképzeléseivel. Igyekeztem humorizálni, és ebből az nőtt ki, hogy ez az olvasó ellentmond, nem érti, jobban tudja, s közben ösztönzi a szerzőt, hogy fejtse ki, mit akar mondani és vitatkozzon vele.

Ez a kötet arról is szólt, hogy Magyarország felszabadult 89-90-ben és a nyugati magyarok visszaindultak Magyarországra, hogy Magyarországon publikáljanak, mivel a rendszerváltáskor végre megnyíltak a folyóiratok, kiadók. Azelőtt nem volt erre lehetőség, terjeszteni sem nagyon lehetett a könyveinket, az idevágó kísérletek sorra zátonyra futottak. Velem pont Győrben esett meg a következő: az akkori *Műhely* nyitni akart a 80-as évek közepe táján. Felszólításra egy novellát küldtem nekik, kijavítottam már a levonatot is, aztán nagy hallgatás következett. Amikor Magyarországra jöttem, majdnem titokban találkoztunk a főszerkesztővel a Gellért-szálló eszpresszójában. Azt mondta, felülről azt az utasítást kapta, hogy ne jelentesse meg az írásomat. Ez a cenzúra gyakorlatilag a 90-es évekig tartott. Hiába próbálta egy hajdani emigráns társam, Parancs János, aki a *Magvető* Kiadónál volt lektor a novel-lásköteteimet megjelentetni. Öt évig tartott a küzdelem Kardos Györggyel, aki diadalt aratott abban az értelemben, hogy csak akkor jelenhetett meg a könyv, amikor a *Magvető* Kiadó fölbomlott és Deák Laci, szintén ottani lektor, létrehozta a maga kiadóját, az *Orpheuszt*, és kiadta az *Átviitt értelem-bent*. Tehát 86-ban vagy 87-ben juttattam el a kéziratot, és 92-ben jelent meg. Ezt a hazatérést próbáltam megírni. Ezért lett a címe *Retúrjegy*, és az alcím *Jó lakásom az irodalomban*, Közben a Jelenkor kiadótól átmentem a Kalligramhoz, de lényeg, hogy a harmadik része az emlékirásom harmadik kötetének az én visszatérésemről szól, és próbálkozásomról az irányba, hogy bekerüljek, visszatérjek a magyar irodalomba.

Igazából ezt is szerettem volna mondani: ezen az olvasón időnként érződik, hogy beavatott, hogy bennfentes. Megkockáztatnám, hogy alteregó, egy második én és ugyanakkor van benne egy nagyfokú naivitás is, ami lehet, hogy éppen ezzel függ össze, vagyis lehet, hogy a tájékozatlan olvasót személyesíti meg. Odakanyarítanám ezt az alteregó-sejtetést, hogy lehet-e ennek az olvasónak valamiféle köze más Karátson Endre-alteregókhöz. Nemcsak Székely Boldizsárra gondolok, hanem Kadanka Ulrich, König Flórián, micsoda nevek, milyen asszociációkat ébresztenek.

77

Néhány adalék ehhez. Amikor elkezdtem írni és nemcsak novellákat írtam, hanem kulturális cikkeket, beszámolókat, kritikákat kiállításokról stb. Attól tartottam, hogy az én nyugati publikációim politikailag gondot okozhatnak a szüleimnek. Álnévet választottam, az álnév Székely Boldizsár volt, azért mert valójában Erdélyből származom. Boldizsár azért mert József Attila három királyokról szóló versében Boldizsár a szerezcsen király. Akkoriban talákoztam a pszichoanalízissel, és gondoltam, a sötétszínű öntudatlant is beszéltem, így lettem Székely Boldizsár.

Az írói fedőnévből novellafigura lett. Két névvel adtam ki ezt az első novelláskötetemet: Karátson Endre és Székely Boldizsár *Lelki gyakorlat* címmel. Az utolsó novella arról szólt, hogy Karátson Endre megteremti először a könyvet majd Székely Boldizsárt. Mivel benne is megvolt a teremtő erő, Székely Boldizsárt női segítség nélkül hozta világra. Ebben már benne volt jelképesen az idegenség, a száműzöttség, az emigráns sors is. Székely Boldizsár fölbújítja Karátson Endre valamennyi novellájának a szereplőjét, összegyűjti őket egy tükrös terembe, és tőlük várja azt, hogy megteremtsék Karátson Endrével együtt az ő édesanyját. Ebből egy nagy kavarodás támad, és az egyik novellafigura, egy félőrült, hadonászik a teremben, leveri a csillárt, a másik, egy katonatiszt, elsüti pisztolyát, és a lövés eltalálja Székely Boldizsárt. Székely Boldizsár meghal. Az utolsó novellának az a címe, hogy *Székely Boldizsár halála*. Ő eltűnt, nem publikáltam többet álnéven, viszont alakmásos novellát írtam továbbra is nem egyet.

Most át kell térnem a politikai életre. Az első öt-hat év viszonylag semlegesén zárult, mert nem volt kapcsolatom Magyarországgal, időnként az emigráció összejött, de nem volt igazán szervezett élet. Amikor a rendszer úgy érezte, hogy már elég sokan mozognak kulturális, irodalmi téren, vannak folyóiratok, a folyóiratoknak összejövételei, s ez iránt a hazaiak élénken érdeklődnek, akkor az ÁVH nekilátott megkönyvekezni ezeket a kulturális helyeket. A *Magyar Műhelyt*, a Sepsi Csombor Kört, a Mikes Kelemen Kört stb. Négy évtized múltán kaptam meg egy köteget ezeknek

az ávósoknak a jelentéseiből. Megpróbáltak beszervezni, amikor 59-ben édesanyám meg akart látogatni Párizsban. Utazásának engedélyezéséhez az kellett volna, hogy én kötélnek álljak. Vagyis, feltételezem, hogy információkat adjak az emigráció életéről, nézeteiről, politikai rendezvényeiről. Ezt ismételten megtagadtam, minekutána többet „kspiráló” minőségükben őket nem láttam, viszont tevékenységük folytatódott. Egészen fantasztikus volt utólag olvasni, hogy még legalább három évig leveleztek az ügyemben, hogyan lehetne engem megfogni. Olyan utasításokat kaptak, hogy „még egy havi határidőt adunk Önöknek, hogy K. E.-t beszervezzék”. És a levelezés során Hajnal Gábor, Kadanka Ulrich és König Flórián fedőnéven emlegettek. Ezekből is lett doppelgänger-történet. Állandóan ott van az életemben, hogy vannak alakmásaim, de ezek a rosszindulatú alakmások voltak. Hozzájuk képest az Olvasó egész jóindulatú.

Vele kapcsolatban mondjuk azt, hogy ő magyarországi olvasó, én Nyugaton élő magyar író vagyok. Ami nem sikerül, az tulajdonképpen a barátság. Nem mindenkire vonatkozik ez, mert itt is ülnek barátaim, és azért ülnek itt, mert a barátjuk vagyok. De visszatérésem során több eseményből arra következtethettem, hogy vannak olyanok, akik tulajdonképpen nem tudják, mit is kezdjenek velem.

Az mindenesetre kiderül ezekből az írományokból, hogy ahányan beszervezni akarták, mind egy kicsit másnak gondolták Karátsón Endrét. Vagy másnak akarták gondolni. De ez felveti azt a lehetőséget, miközben a beszerzendő nem játszik szerepet, mégis úgy tűnik többeknek több megközelítésben, hogy ő más. Ez aztán novellapoétikai szempontból is érdekes kérdés, hogy a szereplő az mindig más. Arra szeretnék rákérdezni, hogy Pirandello, aki a szerepproblémának a legagilisabb feldolgozója, mennyire foglalkoztatott irodalomtudósként vagy rokonléleknek tartod-e?

Pirandellót nagyon későn és elsősorban novelláiról tartandó előadások miatt olvastam alaposan. Nagy élményt jelentett viszont párizsi éveim elején a színpadon látni darabjait: Laurent Terzieff társulatával a *Ma este improvizálunkot*, Jean Vilar rendezésében a *IV. Henriket*. Ilyen szöveghez, ilyen irodalomfelfogáshoz a szocreál Magyarországon nem lehetett hozzájutni. A szerepek szédületes keveredése, cseréje, a játék többértelműsége egyszerre új volt és mégis otthonosnak tetszett, távlatot nyitott az addig lehatároltnak vélt személyiség tetszés szerinti tágításához. 1955 decemberében, az Új Magyar Kiadó hodályszerű, rosszul megvilágított „halljában” egy íróasztalon ülve telefonáltam. Átvonulóban Kormos Pista odaszólt, olyan vagy mint egy Pirandello figura. Nem tudtam akkor, milyen egy Pirandello figura, a metaszerező

Párizsban ígézett meg. Mint ahogy annyian mások, az alakmások bűvészei, Shakespeare, Molière, E.T.A. Hoffmann, Edgar Allan Poe, Dosztojevszkij, Gogol, Stevenson, Kafka, Beckett stb. akik valamennyien arra figyelmeztettek, hogy nekem is van a témához „érkezésem”. Némileg érdeklődtem a pszichoanalízis iránt, ezek az olvasmányok jutattak vissza öcsém halálához – ő hat éves volt akkor, én kilenc – és ahhoz az érzéshez, hogy egyedül vagyok, holott még tegnap valakivel voltam, aki hasonlított rám. Ez a struktúra jelenik meg aztán sok-sok változatban. Vagyis inkább egy személyes élmény a kiinduló séma, amelynek az irodalom megannyi formát kölcsönöz. A játék mindmáig lehetőség számomra. Ki tudok találni egy másikat, aki vidám, szomorú, korlátolt, beretvaeszű, barát, ellenség, üldöz, csikar, piszkál, hízeleg, szórakoztat, ajándékot ad, kifiguráz, számfület mutat, gratulál, elárul, megvédelmez.

79

A könyv nagyon sok mindent elmond ezekről a kapcsolatokról, én mégis arra kérnélek, hogy a hallgatóság számára néhányat emelj ki ezekből. Ezt az itt is-ott is kötődést mi erősíti Párizsban, a francia kultúrában, a Mikes Kelemen Körben, és mi erősítette vagy erősíti most itthon.

Ez az életkorral jár, leéltem ott ötvenöt-hatvan év közötti időtartamot, tehát ott voltam egyetemista, ott voltam kutató, ott voltam tanár, egyetemi kollegák vettek körül, és barátságok szövődtek. Huszonhárom évesen mentem el innen, és akkor már itt is alakult baráti köröm a gimnáziumban, főiskolai cimborákkal jártam össze, volt egy közösség, amelyre emlékeztem, melynek tagjaival ápolitam a kapcsolatot. A megszerzett barátokhoz szívósabban ragaszkodtam, mint örökölt családomhoz. Az ilyen baráti kör nyitott, megújítható. Még öreg koromban sem lezárt. S a múlt is eleven. Miért lennék Párizsban idegen, vagy itt? Hogy otthon hol vagyok? Az irodalomban vagyok igazán otthon, mert azt én csinálom, az az én világom. De ezen túlmenően Párizsban ugyanúgy otthon vagyok, mint Budapesten. Mintha ez az otthonosság már valamilyen európai szemléletet tükrözne.

Kíváncsi lennék, hogy a tanárok, mesterek milyen irányban segítettek, befolyásoltak? Illetve akadtak-e olyan tanítványok, akik emlékezetesek számodra?

Az én találkozásom a Rákosi-érával az Idegen Nyelvek Főiskoláján zajlott, melyet a szovjet Lenin-intézet mintájára hoztak létre. A főiskola rendkívül elidegenítő hely volt. Én kizárva éreztem magam nemcsak a hallgatók többségéből, hanem egyáltalán ebből a világból. Napirenden voltak piszkálódások, üldözések. Egészen apró dolog: mikor első éves voltam és kötőhártya-gyulladás

miatt a tanévkezdéskor napszemüvegben jártam. Másod- vagy harmadnapon megjelent a szégyentáblán egy karikatúra rólam, hogy az ellenség közöttünk van. Mit tehet az ember ilyenkor? A tanárok pedig őszintén vagy pedig karriermuszaból ugyanezt a magatartást tanúsították. Ebben az elidegenítő világban volt egy csodálatos tanárom. Neves kritikus volt már a *Nyugat* idejében, docens az Eötvös Lóránd egyetemen, jött világirodalmat tanítani a Főiskolán. Gyergyai Albert egyáltalán nem beszélt az oktatók pártos bikkfanyelvét, nem próbálta a marxista sémákat ránk erőltetni. Szinte hihetetlenül ösztönző világ nyílt meg számomra. Ha a tanár és a diák viszonya fontos lehet, akkor ez egy egészen briliáns példa erre.

Szabadságot adott, önérzetet adott, hogy nem vagyok eltévelyedve, hogy amit csinálok az a szabad világ szelleméhez való tartozás. Hogy ezt milyen úton és módon érhetem el, milyen könyvekkel, milyen olvasmányokkal, milyen tájékozódással. Tapasztalatátadása maradandó eligazítást nyújtott. Fejébe vette, hogy a Főiskola elég jó színvonalú, de passzív nyelvoktatása mellett bevezet az élő nyelvhasználatba. Ettől kezdve haláláig franciául beszélgettünk egymással. Gyönyörűen, művelten, választékosan beszélt, de somogyi kiejtéssel. Tőle tanultam meg franciául. Annyi következménye volt az akcentus-dolognak, hogy Franciaországba érkezve Nancy városának kaszárnyájában az oda szállásolt sok száz magyar tolmácsa lettem: el tudtam mondani a franciáknak, hogy a magyarok mit óhajtanak, de azt nem mindig értettem, hogy a franciák mit mondanak. Mert ők a saját akcentusukat használták, nem a somogyit.

A tanár-diák kapcsolatból nagy barátság kerekedett, életre szóló, mely emigrálásom után eleven maradt levelezésben, találkozásokban. Pártfogása kiterjedt új világomra, ahol ő évtizedek óta bejáratos volt az irodalmi és egyetemi berkekbe. Ő küldött ajánló levelet Etienne professzornak, aki nagydoktorim témavezetője lett. Apámmal, Réz Pállal és Rába Györggyel együtt ő is eljárt a Széchenyi Könyvtárba olyan dokumentumokat másolni, amelyekhez Nyugaton nem jutottam hozzá, tagja lett disszertációm zsűrijének, ő írt Magyarországon először novelláskötetemről... 1957 és 69 között Párizsban, Rouenban, Genfben, Lausanne-ban találkoztunk, azután már felváltva hol Budapesten, hol Párizsban, látogattam bénító betegségeinek idejében, utoljára 1981 júliusában a Kútvölgyi szanatóriumban, ahol két nappal később elhunyt.

Ha vele nem találkozom, ha őt nem tartom fogadott apámnak, az irodalom és köztem aligha szövődik elhatározó kapcsolat. Sem a tanári pályán, sem az írói mesterségben. Ilyen hatást még legfigyelemreméltóbb francia hallgatóimra sem gyakoroltam. Azt is mondhatom felvágósan, hogy nekem nem jutott olyan érdekes tanítvány, amilyen én voltam neki.

Hogy én milyen tanár voltam? Eleinte igyekeztem olyan lenni, mint Gyergyai, aki a tudást nem ellenőrizte hallgatóinál, hanem jóságosan, türelmesen,

elnézően örült, ha tudtak valamit. Próbáltam, nem nagyon ment. Rájöttem, hogy mégiscsak kell valamilyen számonkérés... A tanítást tanulásnak fogtam fel. Ha elég művelt ember lettem, akkor ez a tanítás és a szakterületem hatására történt, mert komparatista lettem, tehát összehasonlító irodalomtudományt tanítottam, nem zárkoztam be egyetlen nemzeti irodalom köldöknéző tornatermébe sem. 81

Beszéljünk valami nagyon másról. Említetted, hogy a kakas jegyében születted, tehát ez már a kínai asztrológia ráadásul, egyébként éppen szeptember 28-án. Isten éltesse! Ez az asztrológiai érdeklődés honnan ered, mire terjed ki?

Magyarországon azt sem tudtam, hogy mi az asztrológia, azt sem tudtam, hogy milyen jegyben születtem. Később szerencsétlen szerelmi kaland miatti bánattól gyötörtén, egy könyvesboltban Mérleg elnevezésű füzetre bukkantam. Mintha valaki ismerős nézett volna vissza rám tükörből. Nem jóslásról volt ott szó, hanem karakterológiáról, olyan jellembeli vonásokról, amelyek többé-kevésbé betájolják az egyén életének alakulását. Míg az ember egy pszichoanalitikusnál három-négy évig a díványon fetreng, mondja az álmait és kínlódik azon, hogy valamilyen módon az identitását kifoltozza, helyrefozza, az asztrológia segítségével mindez töményen fél óra alatt körvonalazható. Az asztrológia az önismeret nem lebecsülhető szerszáma.

Úgy is fel lehet persze fogni az asztrológiát, mint egy játékot, alkalomadtán társasjátékot. Eléggé játékos természetű vagyok. Egy új ismeróstől elég megkérdezni, milyen csillagjegyben született, ezen már el lehet viccelődni, és létrejön egyfajta ismeretség. Ismerkedés, társadalmi kapcsolatok... Meg lehet ismerni valakit anélkül, hogy hagyományos értelemben ismerném. Ha a horoszkópját látom, kirajzolódnak az erővonalak, a csillagállások, már nagyjából lehet tudni, hogy mi fán terem. S az sem mellékes, hogy esetleg jobban megérthetem azt, akivel beszélek, ha ez az ismerettár is rendelkezésemre áll vele kapcsolatban.

Volt egy tervem, hogy az irodalom és az asztrológia kapcsolatát megírom. Az ókortól kezdve. Seneca például gyönyörű asztrológiai képeket írt, vagy Shakespeare, egészen Beckettig el lehet menni. Beckett első regényében benne van a horoszkópja, amit egy indiai ember készít el Murphynek, aki Beckett alakmása.

Egyelőre egyetlen dolgot írtam erről, viszonylag hosszan foglalkoztam egy Edgar Allan Poe-verssel, a Babits által mesterien fordított *Ulalume*-mal, amelyben a költő egy morbid találkozást ír le a saját lelkének társaságában, mely lélek vonakodik maga titkát felismerni. Poe itt a saját életét átható női halál témáját dolgozza fel, a vers balladai történetmondásában az

előbukkanó csillagjegyek vetnek világot a költői fordulatok összefüggésére és az összefüggés voltaképpen tétjére. Amiből az is bizonyossá válik, hogy asztrológiai jelekkel dolgozó szöveget nem lehet asztrológiai ismeretek nélkül olvasni, illetve ezek nélkül inkább csak tévesen lehet olvasni.

82 Mindez valamennyire érezteti, hogy engem miért érdekel az asztrológia.

Egy dolgot szeretnék még mindenképpen megkérdezni Karátson Endre novelisztikája kapcsán. Ha a kötet alcímét idézzük: Jó lakásom az irodalomban, ehhez odakívánczik az a megállapításod, hogy a nyelvben érzed igazán otthon magad. Abban a kijelentésben, hogy a nyelvben otthon vagy, én azért érzek valamiféle furcsa megfajtott tartalmat. Mert ugyanakkor azt is nagyon fontosnak tartod hangsúlyozni, hogy a nyelv a kísérletezés elsődleges terepe a szépírói munkában. Hogy lehet ezt a kettősséget vagy paradoxitást feloldani vagy értelmezni?

Otthonosság mint biztonság, kísérletezés mint bizonytalanság. Saját személyiségemben valahogy összehozom a kettőt, ami egyfajta jutalom. Az anyanyelvben való biztonság olyan erőt ad, amilyen soha semmilyen más nyelvben nem tapasztalható. Több francia könyvet írtam, rengeteg tanulmányt, mind akadémiai irányú fogalmazvány. Vagyis nem a nyelv, hanem a gondolat alkotott, és a nyelv azt tolmácsolta. Amikor alkotásról van szó, akkor az anyanyelv dolgozik és segít. Onnan jönnek az ötletek, az ötletekből születhet egész fejezet, egy jelentős fordulat vagy egy bizonyosság. Ugyanakkor a változatoság is, mert azt mondom, hogy egy mondat vagy egy szó megváltoztathatja az egész írás irányultságát. Akkor az már bizonytalanság, kaland. Nem lehet ezt szétválasztani. Mind a kettő jelen van, most éppen nem tudom, melyik nyilvánul meg, remélem mind a kettő.

*Elhangzott 2012. szept. 27-én Győrben (Műhely-esten), a Zichy-palotában. Köszönjük Wenczel Imre és a Révai Gimnázium segítségét a hangfelvételben.

